

ACADEMIA ROMÂNĂ

**BULETINUL
INSTITUTULUI DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„A. PHILIPPIDE”**

Anul XI, nr. 1

IAȘI

ianuarie–martie 2010

CUPRINDE:

- Activitatea departamentelor
- Granturi
- Lucrări publicate
- Comunicări științifice
- Manifestări științifice
- Restituiri
- *Varia*

PROIECTE DE CERCETARE

În primul trimestru al anului 2010:

➤ **Departamentul de lexicologie–lexicografie** a continuat activitatea de cercetare din cadrul proiectului prioritar *Dicționarul limbii române (DLR). Serie nouă, Litera C*, prin fișarea textelor manuscrise sau tipărite cu alfabet chirilic și a textelor tipărite cu alfabet de tranziție, precum și a volumelor din literatura contemporană care nu au putut fi scanate în cadrul proiectului *eDTLR – Dicționarul tezaur al limbii române în format electronic*; cele cca 10.000 de fișe rezultate au fost introduse într-o bază de date, structurată după criteriile lexicografice, utilizabilă în redactarea în format electronic (XML) a viitoarelor volume ale DLR. Paralel, au fost efectuate ultimele două etape de corectură a articolelor din volumul *Dicționarul limbii române (DLR). Serie nouă*, tomul I, partea a 8-a, *Litera E (es–ezredeș)*, aflat sub tipar la Editura Academiei Române.

➤ La **Departamentul de dialectologie** s-a continuat redactarea și revizia hărților și a textelor de tip material necartografiat din volumul al IV-lea din **NALR. Moldova și Bucovina**: au fost introduse în baza de date redactările reprezentând 14 hărți analitice (răspunsurile la întrebările cu numerele 1386, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1398, 1400, 1401, 1402 din Chestionarul NALR); au fost redactate 7 hărți analitice (cuprinzând răspunsurile la întrebările cu nr. 1453, 1455, 1457, 1458, 1462, 1465, 1466, pentru care s-a făcut revizia parțială); s-a efectuat revizia a 23 de hărți analitice și a 19 hărți interpretative, după cum urmează: 1356, 1363, 1367, 1368, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1381, 1382, 1386, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1398, 1400 (prin italice a fost marcat numărul întrebărilor pentru care s-au redactat hărți interpretative, cu aspecte fonetice, morfologice și lexico-semantice selectate din hărțile analitice); s-au efectuat verificarea și o primă corectură a materialelor introduse în baza de date, corelații cu lucrările de profil și introducerea răspunsurilor din anchetele la huțuli pentru 20 de texte de tip material necartografiat (răspunsurile la întrebările cu nr. 1326–1329, 1333, 1339, 1340, 1343, 1357–1362, 1364, 1379, 1380, 1383–1385); au fost revizuite 20 de texte de tip material necartografiat din două secțiuni ale volumului, după cum urmează: a) răspunsurile la întrebările cu nr. 1222, 1225, 1229, 1234–1236, 1241, 1242; b) răspunsurile la întrebările cu nr. 1444, 1447, 1448, 1454, 1456, 1459–1461, 1463, 1464, 1516, 1517. S-a continuat fișarea materialului pentru indicele de cuvinte și forme.

➤ În cadrul **Departamentului de toponimie** s-a continuat activitatea la **Micul dicționar toponimic al României. Moldova**: selectarea toponimelor care vor figura în dicționar și realizarea unei prime liste a intrărilor; gruparea fișelor; documentare istorică, 24 de titluri; redactarea a 60 de articole; realizarea unei prime revizii lexicografice a redactărilor; etimologii ale unor hidronime încă neexplicate. De asemenea, au fost redactate cca 30 p. și s-a continuat documentarea lingvistică și istorică pentru **Tezaurul toponimic al României. Moldova**.

➤ **Departamentul de istorie literară** participă, împreună cu departamentul similar de la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București, la realizarea ediției a doua din **Dicționarul general al literaturii române (DGLR)**, proiect fundamental al Academiei Române. O grupă de cercetători (Gabriela Drăgoi și Remus Zăstroiu) a început să introducă în primele volume (**A–B**, **C–D**) modificările și

completările de informație și comentariu rezultate în urma lecturii acestor volume făcută în cadrul departamentului (Gabriela Drăgoi, Victor Durnea, Florin Faifer, Dan Mănuță, Remus Zăstroiu). O altă grupă (Șerban Axinte, Nicoleta Borcea, Stănuța Crețu, Sebastian Drăgulănescu, Ofelia Ichim) redactează articole noi, dedicate fie unor scriitori tineri, fie unor scriitori din perioada 1946–1950 neincluși în lista de articole a primei ediții, și completează **Baza de date a DGLR** prin excerptarea informațiilor noi de istorie, critică și teorie literară din ***Bibliografia Națională. Articole din publicații periodice*** (anii 1990–2008). S-au finalizat astfel articolele dedicate lui Savatie Baștovoi, Claudiu Komartin, Bogdan Ștefănescu, Nicolae-Bucur Mânătoru, Antonio Patraș, Bogdan Crețu ș.a. S-a făcut, de asemenea, o selecție parțială a periodicelor literare apărute după 1990, care vor intra în noua ediție, și s-au excerptat observațiile făcute în recenziile și cronicile vizând **DGLR** (Maria Teodorovici).

➤ **Departamentul de etnografie și folclor** a finalizat proiectul ***Folclorul obiceiurilor nuptiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte***. Silvia Ciubotaru a început documentarea bibliografică în vederea elaborării proiectului ***Obiceiuri calendaristice (sărbătorile de iarnă) din Moldova. Tipologie și corpus de texte***. Proiectele aflate în derulare sunt continuate. Se organizează și se sistematizează documentele etnologice din colecțiile **Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei (AFMB)**, prin transpunerea înregistrărilor sonore din sistem analogic în sistem digital. Materialele din fototecă sunt inventariate, recondiționate și clasificate. Informațiile din colecțiile **AFMB** sunt tipologizate, antologate și analizate în cadrul proiectelor ***Folclorul obiceiurilor de naștere din Moldova. Tipologie și corpus de texte*** și ***Folclorul obiceiurilor funebre din Moldova. Tipologie și corpus de texte***.

GRANTURI

◆ În perioada 23–26 ianuarie, C.S. I dr. Cristina Florescu a participat, în cadrul proiectului internațional ***Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)***. (***Première phase : le noyau panroman***) (subvenționat de Agence Nationale de la Recherche și Deutsche Forschungsgemeinschaft), la al patrulea Atelier de lucru de la ATILF

(Nancy), implicându-se în revizia pentru Romania de sud-est a unei noi serii de articole (cf. <http://www.atilf.fr/DERom>).

- ◆ În cadrul aceluiași proiect, prof.univ.dr. Eugen Munteanu a verificat, în calitate de revizor, un număr de 16 articole lexicografice.
- ◆ Activitatea de cercetare pentru grantul *eDTLR – Dicționarul tezaur al limbii române în format electronic* (2007–2010, contract CNMP nr. 910013/18.09.2007) a continuat cu corectarea secvențelor din **DLR** și **DA**.
- ◆ Pentru proiectul CNCSIS (programul PN II IDEI nr. 278/2007) *Teoria câmpurilor toponimice (cu aplicație la câmpul hidronimului Moldova)*, derulat în Departamentul de toponimie, s-a realizat redactarea provizorie a unui capitol.
- ◆ O serie de tineri cercetători au depus proiecte de grant CNCSIS (competiția 2010) în cadrul Programului **Resurse umane**: „Proiecte de cercetare postdoctorala – tip PD” (Adina Ciubotariu), respectiv „Proiecte de cercetare pentru stimularea constituirii de tinere echipe de cercetare independente – TE” (Elena Dănilă și Florin Olariu).

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

- ◆ În perioada 11-14 februarie 2010, Centrul de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” din cadrul Departamentului Socio-Uman al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, în colaborare cu Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, a organizat, sub coordonarea prof.univ.dr. Eugen Munteanu, în calitate de director al celor două centre de cercetare, Seminarul interdisciplinar *Explorări în tradiția biblică românească*. Au participat cercetători din București, Craiova, Oradea, Arad, Iași, Leuven, Paris.
- ◆ Institutul de Filologie Română „A. Philippide” este coorganizator al Colocviului anual al Asociației de Literatură Generală și Comparată din România, cu titlul *Literatura și politicul*, Iași, 9–10 iulie 2010.
- ◆ Un grup de cercetători de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” se ocupă de organizarea Simpozionului internațional anual al Institutului, ajuns la a noua ediție, cu titlul *Cultură și identitate românească. Tendințe actuale și reflectarea lor în diaspora*, Iași, 22–24 septembrie 2010.

STUDII, ARTICOLE, RECENZII

- ◆ Șerban Axinte, *Apariția noțiunii de „roman” în literatura română. De la „literatura spurcată” la mitistorie*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 241–254; *Conceptul estetic maiorescian și teoria romanului „poporan”*, în „Transilvania”, nr. 1, 2010; *Romanul „hibrid” și oglindirea creatoare a antinomiilor*, în „Transilvania”, nr. 2, 2010; *Ipostazele exilului și limitele epicului* (despre Norman Manea), în „Observator cultural”, nr. 509, ianuarie 2010; *Hermeneutica ideii de biografie* (despre Adrian Marino), în „Observator cultural”, nr. 519, martie 2010; *Lumea De Dincolo, Lumea Celor Uitați* (despre Andreea Răsuceanu), în „Convorbiri literare”, martie 2010.
- ◆ Daniela Butnaru, *Toponimia satului Horgești*, în „Buletinul istoric”, nr. 10, 2009, p. 119–131; *Oral /vs/ scris în toponimie*, în „Limba și context”, anul I, nr. 2, Bălți, 2009, p. 25–29; (recenzie la) Felicia Dumas, *Lexicologie française*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2008, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 379–380.
- ◆ Adina Ciubotariu, *Reflexe ale cultului solar în inițierea masculină*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 273–291; (recenzie la) Tony Brill, *Tipologia legendei populare românești*, 2 vol., București, Editura Saeculum I.O., *ibidem*, p. 380–382; *Recluziunea inițiativă a fetei de măritat în folclorul literar românesc*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. VIII, 2008, p. 119–136; *Mânecele moașei*, *ibidem*, nr. IX, 2009, p. 229–244; (recenzie la) Ion Mușlea, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, Cluj-Napoca, Editura Fundației Pentru Studii Europene, 2003, *ibidem*, nr. VIII, 2008, p. 355–358; (recenzie la) Romulus Vuia, *Folclor românesc din Transilvania și Moldova*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura”, 2005, *ibidem*, nr. VIII, 2008, p. 359–362; (recenzie la) Doina Haplea, Ioan Haplea, Ion H. Ciubotaru, *Folclor muzical din Ținutul Neamțului*, Cluj-Napoca, Editura Arpeggione, 2008, *ibidem*, nr. IX, 2009, p. 403–407.
- ◆ Ion H. Ciubotaru, (recenzie la) Eugen Bâzgu, Mihai Ursu, *Arhitectura vernaculară în piatră*, Chișinău, Editura Știința, 2009, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. IX, 2009, p. 408–410.
- ◆ Silvia Ciubotaru, (recenzie la) revista „Lares”, Firenze, anno LXXIII, nr. 2, maggio–agosto 2007, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. VIII, 2008, p. 380–384.
- ◆ Marius-Radu Clim, *Lexicografia modernă. Direcții și tipologii*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 165–178.

- ◆ Stănuța Crețu, *Ion Barbu. Întoarcerea la „pământ”. Isarlâk, mit al interiorității*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 179–199; *Margareta Sterian, ibidem*, p. 357–366.
- ◆ Elena Dănilă, *Noi perspective asupra derivatelor cu sufixul -ime*, în vol. Rodica Zafiu, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (eds.), *Limba română. Teme actuale* (Actele celui de al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română, București, 5–6 decembrie 2008), București, Editura Universității din București, 2009.
- ◆ Mioara Dragomir, *Analiza semantică și etimologică a unor cuvinte din Hronograful den începutul lumii (ms. 3517). Noi argumente în susținerea paternității lui Nicolae Milescu Spătarul*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 67–100.
- ◆ Sebastian Drăgulănescu, *Ironia în publicistica eminesciană*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 255–271.
- ◆ Stelian Dumistrăcel, *Distorsionarea semantică a neologismului și a dictonului cult în discursul public actual*, în vol. *Lexic comun/Lexic specializat* (Actele Conferinței internaționale omonime, organizată de Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, 17–18 septembrie 2008), Galați University Press, 2008, p. 31–44; *Dar noi ce paștem?*, în „Dacia literară”, XXI, serie nouă, nr. 88 (1/2010), p. 76–77; *Ne mai rămâne vreun LOC?*, *ibidem*, nr. 89 (2/2010), p. 4–7; *Venituri, cheltuieli și cahvé cu nohot*, *ibidem*, nr. 90 (3/2010), p. 72–73; un număr de 13 articole la rubrica săptămânală „Lumea cuvântului” din „Ziarul Lumina” (6 ianuarie – 31 martie), dintre care unul consacrat reeditării vol. *Limba română literară. Studii și articole*, la împlinirea, de către prof. dr. docent G. Istrate, a vârstei de 96 de ani, iar două de prezentare a problemelor limbii române (literare) din secolul al XVIII-lea, pe baza volumului I (pentru perioada 1763-1784) din colecția *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, editat de Ioan Caproșu.
- ◆ Cristina Florescu, două eseuri publicate în revista de cultură „Timpul”, la rubrica „Figurine de stil”: *Lehamite*, nr. 1, p. 13; *Pe scut, sub scut*, nr. 3, p. 17.
- ◆ Cecilia Holban, (recenzie la) „Croatica et Slavica Iadertina”, *Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku*, nr. 1/2005, Zadar, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 385–386.
- ◆ Dan Mănuță, *Die Aktualisierung des Bilds des Anderen: Das Integration Modell der Junimea*, în vol. *Rumänien und Europa*, hg.

Maren Huberty und Michèle Mattusch, Berlin, Frank und Timme Verlag, 2009, p. 159–176; *Reeditări utile*, în „Convorbiri literare”, CXLIII, nr. 1, ianuarie 2010, p. 62–64; *Scrisori ieșene (I)*, *ibidem*, CXLIII, nr. 2, februarie 2010, p. 79–81; *Scrisori ieșene (II)*, *ibidem*, CXLIV, nr. 3, martie 2010, p. 53–55; *Rigoare și pasiune*, postfață la vol. *Contemporan cu ei. Fișe de dicționar*, de Constantin Tomșa, Iași, Editura Timpul, 2009, p. 355–357.

♦ Dragoș Moldovanu, *Hydromyms of Old Turkic origin in the South of Moldavia*, in „Beiträge zur Namenforschung”, Band 45, Heft 1, 2010, Heidelberg, p. 45–67.

♦ Florin-Teodor Olariu, *Reguli, constrângeri și principii conversaționale: interacțiunea verbală ca univers agonal reglementat*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 127–164.

♦ Ana-Maria Prisacaru, (recenzie la) Adina-Lucia Nistor, *Interferențe lingvistice româno-germane/săsești în sud-vestul Transilvaniei (Rumänisch-deutsche/siebenbürgisch-sächsische Sprachinterferenzen im Südwesten Siebenbürgens)*, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2001, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 373–375.

♦ Ioana Repciuc, *Poetica spațiului în descântecelor românești*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. VIII, 2008, p. 169–199; (recenzie la) Corneliu Ioan Bucur, *Muzeul civilizației populare tradiționale ASTRA (Dumbrava Sibiului)*, Catalog, Sibiu, Editura „Astra Museum”, 2007, *ibidem*, p. 365–369; (recenzie la) Robert Deliège, *O istorie a antropologiei. Școli, autori, teorii*, Chișinău, Editura Cartier, 2007, *ibidem*, p. 369–377; (recenzie la) Ernest Bernea, *Sociologie și etnografie românească. Ordinea spirituală*, București, Editura Vremea, 2009, *ibidem*, nr. IX, 2009, p. 411–416; (recenzie la) Adrian G. Romila, *Imaginea Raiului în cultura populară. Eșeu de antropologie*, Iași, Editura Timpul, 2009, *ibidem*, p. 420–425; (recenzie la) Michel Valière, *Povestea populară. O perspectivă socio-antropologică*, Iași, Editura Institutului European, 2009, *ibidem*, p. 425–430.

♦ Amalia Voicu, (recenzie la) „Mémoires de l’Académie des Sciences, Arts et Belles-Lettres de Dijon”, t. 140/2003–2004 (2006), Dijon, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLVII–XLVIII, 2007–2008, p. 386–387.

CĂRȚI

- ◆ Adina Ciubotariu, *Trasee inițiatice în folclorul literar românesc. Structuri stilistice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 348 p.
- ◆ Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 780 p; *Folclorul medical din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, ediția a II-a, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 578 p.
- ◆ Florin Faifer, *Incursiuni în istoria teatrului românesc. Regăsiri*, Iași, Editura Universitas XXI, 2008, 272 p.; *Dramaturgi români*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 214 p.; *Incursiuni în istoria teatrului universal. Theatrum mundi*, Iași, Editura Timpul, 2010, 356 p.
- ◆ Remus Zăstroiu, *Un gazetar unionist. Grigore R. Busuiocanu*, în cartea *Toți în unu. Unirea Principatelor la 150 de ani*, coordonatori Dumitru Ivănescu și Dumitru Vitcu, Iași, Editura Junimea, 2009, p. 134–149 (apărută în ianuarie 2010).

LANSĂRI ȘI PREZENTĂRI DE CARTE

- ◆ În data de 25 martie 2009, în Aula Mare a Academiei Române, Filiala Iași, au fost lansate volumele: Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 780 p. (prezentat de prof.univ.dr. Nicu Gavriluță, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași), și Adina Ciubotariu, *Trasee inițiatice în folclorul literar românesc. Structuri stilistice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, 347 p. (prezentat de C.S. I dr. Silvia Ciubotaru). Moderator: prof. Vasile Munteanu, Directorul Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Iași.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

ȘEDINȚELE LUNARE ale Institutului:

- ◆ Ședința din 29 martie 2010:
- ◆ Șerban Axinte a prezentat comunicarea *Două romane anonime din secolul al XIX-lea. Aglaia și Catastihul amorului*.

Istoriile literare românești nu pun, în general, accentul pe întemeierea romanului, pentru că, e adevărat, primele încercări de abordare a acestei specii nu stau chiar sub semnul valorii. Dar importanța lor de natură istorică e semnificativă. Nu poate fi înțeleasă evoluția și multipla metamorfoză a romanului fără cunoașterea momentului său zero, moment cu o durată de câteva decenii, timp în care, în pofida unei mentalități ce-l poreclise, de dinainte de a se naște, „literatură spurcată”, romanul a reușit să se autodefinească și să-și impună încet identitatea.

Romanul românesc precanonic, așa după cum am numit noi producțiile literare de acest tip dintre 1845 și 1862, reprezintă varianta rudimentară și parțial falsificată a experienței românești occidentale din secolul al XIX-lea. Demersului nostru îi este necesară însă explorarea acestui strat compozit și sărac în realizări. Absorbția lentă a ideii de roman converge cu absorbția relativ haotică a curentelor literare ce s-au împlinit prin roman sau și prin roman în spațiul literaturii universale. Lucrarea noastră nu poate omite *nivelul intenției*. De aici pleacă totul. E adevărat, canonul nu reține intenția, dar mecanismul intern de generare a ideilor literare îi datorează mult.

Scrierile anonime *Aglaia*, respectiv *Catastihul amorului* și *La gura sobei* nu pot fi trecute cu vederea la o privire de ansamblu asupra romanului precanonic. În ciuda naivităților evidente și a unor deficiențe în inducerea senzației de real, *Aglaia*, probabil ultima scriere din seria românească de pionierat, reprezintă sinteza unor practici literare anterioare afirmării esteticului ca principiu fundamental, ordonator. Textul readuce în conștiința cititorilor de astăzi imaginea și performanțele romanului românesc de începuturi. Scrierea unitară *Catastihul amorului* și *La gura sobei* este, pentru cititorul de astăzi, un exemplu de conștientizare la un nivel superior a literarului și un rezultat fericit al autoinducerii spiritului critic oglindit în gândirea și practica romanului.

♦ Ioana Repciuc a prezentat volumul *Charms, Charmers and Charming. International Research on Verbal Magic*, edited by Jonathan Roper, Palgrave Macmillan, 2009, 295 p.

ALTE COMUNICĂRI

♦ În data de 5 martie 2010, Șerban Axinte a participat la colocviul „G. Călinescu și noua critică literară”, organizat de Academia Română în colaborare cu Fundația Națională pentru Știință și Artă.

♦ Elena Dănilă, *Probleme gramaticale speciale în ms. 45 si ms. 4389*

(Cartea profetului Daniel). Studiu comparativ, la Seminarul interdisciplinar „Explorări în tradiția biblică românească”, Iași, 11–14 februarie 2010.

♦ Mioara Dragomir, *Folosirea slovelor „on” (o) și „ot” (o) în ms. 4389 (cu referire la Cartea pildelor lui Solomon), Elemente lexicale din Cartea pildelor lui Solomon (ms. 4389), Nuanțe de interpretare în traducerile românești din manuscrisele biblice 45 și 4389*, la Seminarul interdisciplinar „Explorări în tradiția biblică românească”, Iași, 11-14 februarie 2010.

♦ Gabriela Haja, *Ce, cât, cum, în ce scop „digitalizăm” din materialul MLD?*, la Seminarul interdisciplinar „Explorări în tradiția biblică românească”, Iași, 11-14 februarie 2010.

♦ Eugen Munteanu, *Evaluare sintetică a stadiului actual al realizării obiectivelor propuse în cadrul proiectului MLD, Criterii ale interpretării grafiei chirilice românești din secolul al XVII-lea, Între „diortosire” și versiune personală. Există limite ale libertății de opțiune în transpunerea textului biblic?*, la Seminarul interdisciplinar „Explorări în tradiția biblică românească”, Iași, 11-14 februarie 2010.

♦ Eugen Munteanu a susținut la Institutul de Romanistică al Universității din Viena, ca *visiting professor*, ciclurile de conferințe *Momente der Geschichte Rumäniens* (17–27 ianuarie 2010) și *Die ersten rumaenischen literarischen Texten. Kulturelle Bedeutungen und sprachliche Charakteristika* (15–28 martie 2010).

♦ Florin Olariu a participat la cel de-al patrulea Seminar despre Limbaj și Migrație, organizat de Asociația Internațională de Lingvistică Aplicată (AILA), Fribourg, Elveția, 28–29 ianuarie 2010 (http://www.vals-asla.ch/cms/uploads/media/Draft_Program_AILA.pdf).

RESTITUIRI

„Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»” (BIFR), publicație anuală, a apărut între anii 1934 și 1950. Volumul XI–XII, datat 1944–1945, a fost editat abia în 1948, volumul XIII–XIV, pe anii 1946 și 1947, tipărit în 1950, nu a mai fost difuzat, aproape întregul tiraj fiind distrus, iar volumul XV, anunțat în anul 1948, nu a mai fost publicat. Au dat prestigiu științific acestei ilustre publicații A. Philippide, Leo Spitzer, Iorgu Iordan, Gr. Scorpan, Al. Graur, D. Găzdaru, P. Caraman, G. Istrate, H. Mihăescu, G. Ivănescu.

La 76 de ani de la apariția primului număr al BIFR, scopul fondatorilor – făcut cunoscut prin *Programul* publicat în primele pagini ale revistei – de a se deschide atât spre lingvistica istorică, cât și spre cea descriptivă, prin demersuri de cercetare care să avanseze „în două direcții: orizontal [= diatopic] și vertical [= diastratic]”, este încă de maximă actualitate. Liniile de forță ale acestui text, precum și elementele programatice din *Cuvântul înainte*, care așază publicația, împreună cu editorii și colaboratorii acesteia, în siajul tradiției philippidiene de muncă neobosită în căutarea adevărului științei, ne oferă un model remarcabil de onestitate și dăruire în cercetare și, totodată, temeiul pentru retipărirea acestor documente, care merită să fie mai bine cunoscute (vom continua să reproducem fragmente reprezentative din BIFR în numerele viitoare).

Menționăm că, în forma sa actuală, „Buletinul” apare din anul 2000 și este o publicație trimestrială de informare cu privire la activitățile științifice din Institut.

Redacția

Cuvânt înainte

O coincidență, dureroasă pentru noi, face ca primul volum din acest „Buletin” să înceapă cu o pagină închinată memoriei aceluia al cărui nume îl poartă Institutul de Filologie Română de pe lângă Universitatea din Iași. În ziua de 12 august 1933 ne-a părăsit pentru totdeauna Alexandru Philippide, creatorul învățământului științific al limbii române la noi în țară. Am exprimat aiurea toată admirația și recunoștința pe care o purtăm amintirii lui, analizând totodată și temeiurile acestor stări sufletești. Pentru asta nu credem necesar să repetăm lucruri spuse odată. Ceea ce ținem să accentuăm aici este hotărârea nestrămutată de a ne arăta vrednici urmași ai dascălului nostru. Și, dacă din punctul de vedere al calităților înnăscute și al erudiției, nu-l vom putea ajunge niciodată, există în activitatea lui științifică elemente care se pot imita, întrucât atârnă numai de noi să le realizăm. Sunt, înainte de toate, osteneala neîncetată de a descoperi adevărul prin mijloace oneste și curajul de a-l spune, chiar atunci când el ar putea supăra pe oameni. Cu această deviză, pe care ne-a transmis-o prin exemplul său de fiecare clipă Alexandru Philippide, și cu imaginea lui neștersă în suflet, pornim la lucru și cerem confrăților și tuturor cetitorilor să ne acorde întreaga lor încredere.

Institutul de Filologie Română

Programul nostru¹ (I)*

Din cauza vremii când a fost înființată și a unor evenimente ulterioare, pe care nu-i nevoie să le amintesc, catedra aceasta poartă numele de „literatură și filologie română”. Totuși, în cei 25 de ani cât l-am cunoscut, Alexandru Philippide n-a făcut decât lingvistică și, dacă nu mă înșel, la fel a procedat și înainte de 1908. Tot așa va fi și pe viitor: vom studia limba română supt toate aspectele ei. Știți însă că disciplina noastră poate avea drept obiect stările lingvistice actuale, ca și pe cele trecute, poate fi, adică, descriptivă sau statică și evolutivă sau istorică. Spre a cunoaște bine o limbă, este necesar să studiem atât aspectele trecute, cât și pe cele prezente. Primele ne arată cum a evoluat limba de la începuturile ei și până astăzi, celelalte ne ajută să înțelegem firea însăși a unei limbi, spiritul și organizarea ei. Vom face, deci, lingvistică istorică și lingvistică descriptivă. Procedând astfel, nu ne vom îndepărta prea mult de Alexandru Philippide, care ținea un curs de istoria sunetelor și a formelor, luând în considerație nu numai trecutul, ci și prezentul limbii românești. Este drept că punctul de vedere istoric predomina la el, care, pentru aceleași motive, studia foarte amănunțit și preistoria limbii noastre, adică originile și starea ei dinaintea primelor monumente literare. Philippide continua în chipul acesta tradiția neogramatică, pe care i-o transmiseseră profesorii săi din Germania de pe la 1890. Noi vom da preferință aspectelor lingvistice actuale, conform tendinței unei bune părți din savanții contemporani, care se lasă conduși de adevărul incontestabil că observarea prezentului înlesnește înțelegerea trecutului: modul cum se produc fenomenele lingvistice supt ochii noștri trebuie să fi fost și altădată același. Vom porni, prin urmare, de la înfățișarea faptelor actuale, pe care le vom descrie cât mai detaliat, și apoi vom căuta să le explicăm cu ajutorul fazelor anterioare. Trebuie să recunosc de pe acum că metoda aceasta se leagă de numeroase dificultăți și este criticată de partizanii exclusiviști ai lingvisticii statice, cum sunt, în general, discipolii lui Ferdinand de Saussure. O vom aplica totuși cu fidelitate.

După cum ne vom sili să îmbrățișăm întreaga viață a limbii românești, tot așa, în ce privește aspectele ei actuale, vom căuta să le studiem iarăși pe toate. Aceste aspecte se pot urmări în două direcții: orizontal și vertical. În primul caz este vorba de ceea ce, cu un termen mai concret și mai obișnuit astăzi, se cheamă aspecte geografice, răspândirea în spațiu a limbii noastre, cu toate variantele cărora fatal le dă naștere această extindere geografică. Cele patru dialecte principale (daco-, macedo-, megleno- și istroromân) vor fi studiate la fel de atent, iar cât despre cel dintâi, din cauza importanței lui și a faptului că, vorbindu-se pe o întindere mare de pământ, prezintă numeroase nuanțe deosebitoare de la o regiune la alta, îl vom

¹ Din lecția inaugurală a cursului de Filologie română, ținută la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași în ziua de 1 martie 1934: deoarece între activitatea desfășurată la catedră și aceea din revista noastră va fi mereu o strânsă legătură, cel puțin în ce privește ideile fundamentale, programul anunțat la curs este valabil și pentru această publicație și, prin urmare, am crezut că pot publica aici lecția de deschidere.

* Partea a doua a acestui text va apărea în următorul număr al publicației noastre (n.red.).

cerceta în toate ramificațiile lui. În acest scop vom utiliza, negreșit, colecțiile de texte, precum și studiile făcute de predecesori, care sunt mulți și vrednici.

Pentru graiul nostru moldovenesc însă, față de care avem datorii speciale, vom recurge și la material adunat și de noi înșine, prin anchete directe și prin corespondenți, unii dintre aceștia putând fi studenții de la Filologia Română, mai chemați decât alte persoane pentru asemenea operă. La acest dialect ne va interesa îndeosebi segmentarea lui. Știți că vorbirea din nordul Moldovei diferă de aceea din sudul acestei provincii, atât prin cuvinte, cât și prin sunete. Lexicul moldovenesc de sud suferă o influență tot mai puternică din partea dialectului muntenesc, și se pare că la fel stau lucrurile și din punct de vedere fonetic. Mă gândesc, în primul rând, la palatalizarea labialelor, care în județele Moldovei nordice prezintă un stadiu de dezvoltare mai avansat. Ar trebui, deci, să urmărim întinderea geografică a celor două ținuturi moldovenești, încercând o delimitare (aproximativă, căci altminterlea nu se poate), cu ajutorul particularităților fonetice și al vocabularului. O atenție specială merită apoi Bucovina și Basarabia, care au revenit la România după un răstimp de peste 100 de ani. Din această pricină, dialectul vorbit acolo oferă deosebiri față de Moldova propriu-zisă, și nu numai deosebiri firești, care se produc de la sine în interiorul oricărei unități lingvistice, dacă întinderea ei teritorială este mare, ci și deosebiri cauzate de faptul că aceste două provincii au stat vreme destul de îndelungată sub stăpâniri străine și au suferit, deci, influențe culturale al căror vehicul erau alte limbi decât a noastră.

*

Cercetarea lingvistică verticală înseamnă luarea în considerație a tuturor nuanțelor deosebitoare de la o clasă socială la alta și de la o categorie culturală la alta. (De obicei, grupurile sociale coincid cu cele culturale, întrucât păturile sociale suprapuse posedă, în general, și o cultură superioară. Totuși, această coincidență nu-i totdeauna o realitate, mai cu seamă într-o țară de cultură tânără ca România.) Vom studia astfel atât limba comună, cât și dialectele, căci toate împreună alcătuiesc limba: și una, și celelalte, cu toate nuanțele lor, reprezintă manifestări diverse ale aceluiași organism lingvistic. Prin limbă comună înțelegem vorbirea oamenilor cu mai multă ori mai puțină cultură și care nu diferă prea tare de la o regiune la alta a țării. De aceea i se și spune limbă comună, spre deosebire de dialect, care-i un grai particular, specific pentru un anumit ținut. Această limbă comună este la noi mai puțin veche și uniformă decât în alte părți. În ciuda deosebirilor mai mari sau mai mici, după provincii, după categorii culturale etc., limba comună rămâne totuși un mijloc de înțelegere general. Ea este vorbită și scrisă. În relațiile lor zilnice, oamenii de cultură întrebuintează limba comună, nu graiul lor de acasă, chiar dacă în pronunțare și în lexic (mult mai puțin în celelalte domenii ale gramaticii) se trădează totdeauna originea lor locală. Limba scrisă reprezintă numai un alt aspect al limbii comune. Când aceasta servește la exprimarea în scris a celor ce vrem să spunem, ea devine limbă (comună) scrisă. Vrasăzică noțiunile limbă comună și limbă scrisă nu sunt identice: cea dintâi are o sferă mai largă decât a doua și ca atare o conține pe aceasta, după cum o conține și pe aceea a limbii vorbite de oamenii culti. Firește că între limba comună scrisă și cea vorbită

există oarecare deosebiri. Limba scrisă este mai arhaică, mai bogată, mai aleasă, mai solemnă, din motive psihologice lesne de înțeles (cf. *scripta manent*), dar aceste deosebiri nu sunt esențiale. La rândul ei, limba scrisă are și ea două variante: de o parte limba literară, în sensul strict al cuvântului, aceea întrebuințată de scriitori, adică de poeți, precum și de oamenii de știință care stăpânesc pe deplin limba lor maternă, de altă parte limba scrisă propriu-zisă, pe care o întâlnim în gazete, în corespondența obișnuită ș.a., unde, din cauza grabei impuse de necesitățile momentului, o grijă excesivă pentru formă este exclusă.

Limba comună, cu toate nuanțele ei, merită la noi o atenție specială nu atât pentru motivele de ordin tehnic invocate de Leo Spitzer și alții, care constată la lingviștii contemporani o neglijare a limbii culte în favoarea dialectelor, de când cu progresele geografiei lingvistice, cât pentru altceva. Din cauză că în România cultura adevărată este apanajul unui număr restrâns de indivizi, deosebirile dintre limba comună și dialect sunt, în anumite privințe, mult mai izbitoare decât în alte țări. Mă gândesc, înainte de toate, la mulțimea nesfârșită a neologismelor, așa de caracteristice pentru vorbirea oamenilor culți și aproape complet absente din aceea a țăranilor. (Influențe străine relativ recente se manifestă, de altfel, cu destulă putere chiar în sintaxa limbii comune, care și prin aceasta diferă de cea populară într-o măsură mai mare decât aiurea.) Neologismele trebuiesc cercetate și pentru importanța lor în sine, mai ales că chiar cele mai nouă și mai bogate dicționare românești nu le înregistrează decât parțial (și de-ar vrea cineva să le noteze pe toate, i-ar fi imposibil, fiindcă ele se introduc în fiecare moment, grație contactului strâns și lesnicios pe care-l avem astăzi cu lumea întreagă).

După limba comună, mai exact spus, dedesuptul ei, vine dialectul, graiul oamenilor incuți, care trăiesc la țară și la periferia orașelor, mai cu seamă a celor mici, unde formele de viață se păstrează încă primitive sau, dacă vreți un termen poetic, patriarhale. Despre dialect am pomenit mai sus, când m-am ocupat de răspândirea în spațiu a vorbirii. Dar limba comună și dialectul nu sunt singurele compartimente lingvistice verticale. Între ele se află o limbă intermediară, aceea a mahalalelor din centrele mari, în special, unde categoria socială respectivă se diferențiază neconținut de țăranimea satelor vecine, fără a izbuti totuși, din pricina lipsei de cultură și a condițiilor de viață, ceea ce în fond e totuna, să se identifice ori măcar să se apropie esențial de păturile mijlocii și superioare ale societății. Este limba pe care, dacă împrejurările nu ne îngăduie altfel, o putem cunoaște destul de bine din comediile și schițele lui Caragiale (mai puțin din opere similare de mai târziu, care se dovedesc inferioare acestora și din punct de vedere strict lingvistic). Știu că această limbă este socotită adesea ca un produs hibrid și deci inferior, care merită cel mult atenția humoristilor. Atitudinea aceasta este însă neștiințifică. Ea aparține nu lingviștilor, ci gramaticilor, care se interesează la o limbă de aspectele ei „corecte” și „regulate”, conform nu cu legile vorbirii omenești, dar cu cele stabilite de ei înșiși. Lingvistul autentic, acela care înțelege viața limbii, care-și dă seama cum se naște ea, în ce chip și din ce cauze evoluează, acordă o importanță la fel de mare ca și limbii comune și dialectului, acestui produs într-adevăr hibrid pentru ochii noștri de astăzi, pe care-i izbește numai înfățișarea lui mobilă, lupta dintre atâtea tendințe opuse și nelămurite. Ba sunt unii învățați care, tocmai pentru lipsa lui de

fixitate, îl consideră mai vrednic de atenție decât alte aspecte lingvistice: vorbirea aceasta intermediară ne poate arăta mai bine „devenirea” limbii, adică viața ei continuă, neîntreruptă². Afară de asta, s-a constatat mereu că ceea ce numim greșeală astăzi poate ajunge „regulă” mâni. De fapt, orice inovație lingvistică pare, înainte de a se răspândi, o „greșeală”, întrucât reprezintă o abatere de la starea limbii dintr-un moment dat, pentru ca apoi să devie normă, imediat ce a fost adoptată de majoritatea sau unanimitatea indivizilor vorbitori. Să se compare, de pildă, greșelile relevate de gramaticii francezi ai veacurilor trecute cu starea de mai târziu a limbii franceze și se va vedea câte din ele s-au impus, încetând astfel de a mai fi cenzurate de jandarmii lingvistici.

Dar acest limbaj al mahalalelor, intermediar între limba comună și dialect, prezintă importanță și supt alt raport. În el își găsesc adăpost numeroși termini de argot, veniți din limba răufăcătorilor, cerșetorilor și vagabonzilor de toate speciile. Este drept că la noi acest fenomen are loc într-o măsură mai redusă, fiindcă și argotul s-a dezoltat mai puțin decât în Europa Centrală și Apuseană, unde orașele mari, cu viața lor complexă și plină de greutate enorme, care ascut ingeniozitatea celor ce nu pot ori nu vor să trăiască prin muncă cinstită, precum și adâncile contraste economico-sociale oferă condiții favorabile pentru acest limbaj special. De altfel, și fără a fi influențată de el, vorbirea populară, cum îi mai putem spune limbii mahalalelor, seamănă destul de bine cu argotul, mai ales în ce privește predominarea afectului. Omul din straturile inferioare ale societății, și din cauza vieții pe care o duce, și din pricina lipsei de cultură, uzează fără nici o rezervă de libertatea sa individuală. Când e stăpânit de un sentiment puternic, el izbucnește imediat și nestânjenit, întrebuițând cuvântul care, indiferent de orice alte considerații, i se pare că exprimă în modul cel mai complet ceea ce are de spus. Argotul izvorăște și el din stări sufletești afective și de aceea transmite o parte din tezaurul său lingvistic vorbirii populare (mai puțin limbii comune, care aparține categoriilor sociale culte, deprinse a-și controla neconținut atât vorbele, cât și faptele, și mult mai puțin, așa crede chiar deloc, dialectului, din cauza simplității și naivității țăranului, care se lasă, în general, stăpânit de o timiditate și o jenă împinse adesea până la extrem).

Din ce-am spus chiar acum rezultă clar că ne vom interesa și de argoturi, nu numai de argotul propriu-zis, al răufăcătorilor și vagabonzilor, ci și de limbajele speciale (școlăresc, studentesc, sportiv, tehnic etc.). Printre acestea merită a fi amintite câteva, care n-au comun cu argotul, în sens larg, decât caracterul de vorbire proprie unui grup social determinat și pe care cei din afara grupului n-o înțeleg. Mă gândesc la anumite ocupații caracteristice pentru unele ținuturi din Moldova, ca plutăritul (cu anexa lui tăiatul și lucrul lemnelor în pădurile de munte), unde am impresia că au intervenit influențe necunoscute aiurea, apoi vânatul, pescuitul ș.a.

Iorgu IORDAN

² Cf., de pildă, Henri Frei, *La grammaire des fautes*, Paris–Genève–Leipzig, 1929.

VARIA

- ◆ C.S. I dr. Eugenia Dima a fost pensionată începând cu data de 1 ianuarie 2010.
- ◆ În perioada 8 ianuarie – 26 martie 2010, prof.univ.dr. Stelian Dumistrăcel a susținut la TVR Iași o rubrică săptămânală de cultivare a limbii intitulată „Din vorbă în vorbă”.
- ◆ În data de 23 ianuarie 2010, C.S. Șerban Axinte a susținut, în ședință publică, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, teza de doctorat cu titlul *Teorii ale romanului în literatura română* (conducător științific prof.univ.dr. Dan Mănucă). Din comisie a făcut parte C.S. I dr. Remus Zăstroiu.
- ◆ Din 15 februarie 2010, C.S. I dr. Gabriela Haja ocupă funcția de secretar științific al Institutului, în formula „cu delegare”.

Redacția:

Luminița Botoșineanu, Gabriela Haja, Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu

Responsabil de număr: Luminița BOTOȘINEANU

**INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „A. PHILIPPIDE” • STRADA
CODRESCU, NR. 2 • IAȘI • 700478 • TEL./FAX: 004.0332/106508**

E-MAIL: philippide_secretariat@yahoo.com

WEB: <http://www.academiaromana-is.ro/philippide>

ISSN 1582-5019